

Άγιος Θεόδωρος Στουδίτης: Από τα πρώτα βήματα στο μοιχικό σχίσμα (Α' Μέρος).

Γράφει ο Μάριος Νοβακόπουλος, διεθνολόγος – μεταπτυχιακός φοιτητής Βυζαντινής ιστορίας.

Σακκουδίων και Στούδιος, Κωνσταντίνος ΣΤ' και Ειρήνη Αθηναία.

Τα πρώτα χρόνια.

Ο Θεόδωρος γεννήθηκε το έτος 759 στην Κωνσταντινούπολη από τον Φωτεινό, οικονομικό υπάλληλο της αυτοκρατορικής διοίκησης, και την Θεοκτίστη.^[1] Ήταν ο μεγαλύτερος τεσσάρων παιδιών, ανάμεσα στα οποία μία αδελφή που πέθανε σε μικρή ηλικία, ο αδελφός του Ιωσήφ, μέλλον αρχιεπίσκοπος της Θεσσαλονίκης, και ο Ευθύμιος.^[2] Οι γονείς του ήταν εξαιρετικά ευσεβείς, ειδικά η μητέρα του.^[3]

Η Θεοκτίστη έπαιξε σημαντικό ρόλο στο μέλλον της οικογένειας, υπό την επιρροή του αδελφού^[4] της Πλάτωνος. Ο Πλάτων ήταν μοναχός, είχε δε εκλεγεί ηγούμενος της μονής Συμβόλων της Βιθυνίας.^[5] Εκείνος έπεισε πρώτα την Θεοκτίστη και μετά την λοιπή οικογένεια να μονάσει. Όλοι μαζί αποσύρθηκαν στην τοποθεσία Βοσκούτιον το 781, ενώ δύο χρόνια αργότερα μετακινήθηκαν σε χώρο οικογενειακής διοκτησίας, όπου θεμελιώθηκε η μονή Σακκουδίωνος, με πρώτο ηγούμενο τον ίδιο τον Πλάτωνα.^[6] Ο Θεόδωρος, πάντα υπό την καθοδήγηση του θείου του, προόδευε ως δόκιμος και ως μοναχός, ενώ παράλληλα έλαβε κλασική παιδεία.^[7]

Σύντομα όμως σημαντικές εξελίξεις θα έρχονταν να επηρεάσουν την Εκκλησία, και η αδελφότητα του Σακκουδίωνος θα βρεθεί στην πρώτη γραμμή.

Η Ειρήνη, ο Ταράσιος και η αναστήλωση των εικόνων.

Μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Λέοντος Δ΄ του Χαζάρου (780), στον θρόνο έμεινε ο ανήλικος υιός του Κωνσταντίνος ΣΤ΄ υπό την επιτροπεία της μητέρας του, Ειρήνης της Αθηναίας. Αμέσως φάνηκε ότι η μέχρι τότε ισχύουσα εικονομαχική πολιτική ατονούσε και η βασιλομήτωρ έγινε η ελπίδα των χειμαζομένων εικονοφίλων.[\[8\]](#)

Η παραίτηση του πατριάρχη Παύλου το 784, ύστερα από ασθένεια, άφηνε ένα σημαντικό παράθυρο ευκαιρίας για αλλαγή πλεύσης στα θρησκευτικά θέματα.[\[9\]](#) Στην θέση του προωθήθηκε ο Ταράσιος, ως τότε λαϊκός αξιωματούχος (ασηκρήτις).[\[10\]](#) Η ενθρόνιση του τα Χριστούγεννα του 784 δεν υπήρξε όμως χωρίς αντιδράσεις, ειδικά από μοναχικούς κύκλους (μεταξύ αυτών και του Σακκουδίωνος) που έκριναν σκανδαλώδη την ταχύτατη μετάβαση ενός λαϊκού από όλες τις ιερατικές βαθμίδες.[\[11\]](#)

Το 786 η Ειρήνη προσπάθησε να συγκαλέσει οικουμενική σύνοδο στο ναό των Αγίων Αποστόλων της Κωνσταντινούπολης, η οποία θα ανέτρεπε την εικονομαχική της Ιέρειας (754), έργο του Κωνσταντίνου Ε΄. Η βίαιη αντίδραση των εικονομάχων ανάγκασε την αυτοκράτειρα να υπαναχωρήσει. Επανήλθε όμως το επόμενο έτος στη Νίκαια. Η σύνοδος δογματίσε το ορθόδοξο της τίμησης των εικόνων «καὶ εἰρήνευσεν ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία».[\[12\]](#) Ήταν μία χαρμόσυνη ημέρα για τους Σακκουδίτες – ο Πλάτων και ο Θεόδωρος ήταν παρόντες και στις δύο συνόδους.[\[13\]](#) Η ήπια όμως στάση του Ταρασίου απέναντι στους σιμωνιακούς κληρικούς και σε όσους είχαν νωρίτερα αποδεχθεί την εικονομαχία, τους απογοήτευσε.[\[14\]](#) Ο Θεόδωρος και ο Πλάτων, μαζί με τον Σάββα Στουδίου και τον Θεόκτιστο Συμβόλων ζητούσαν την καθαίρεση των εικονομάχων επισκόπων, ενώ οι μετριοπαθέστεροι, εκκλησιαστικές κυρώσεις (επιτίμιο) διάρκειας ενός έτους. Τα Θεοφάνεια όμως του 788, υπό την πίεση της Ειρήνης, ο πατριάρχης Ταράσιος τους επέτρεψε να λάβουν την Θεία Κοινωνία.[\[15\]](#)

Από αυτό το πρώτο σημείο φαίνεται ένα χαρακτηριστικό της πολιτείας του Θεοδώρου, το οποίο σημαδεύει όλη τη σταδιοδρομία του: η αυστηρότητα στην εφαρμογή των κανόνων.

Το μοιχικό ζήτημα.

Με το θέμα των εικόνων –για την ώρα – διευθετημένο, ο Θεόδωρος και ο Πλάτων επέστρεψαν στον Σακκουδίωνα. Το έτος 794 και ενώ η αδελφότητα αριθμούσε 100 μοναχούς, ο Πλάτων ζήτησε από τον Θεόδωρο να τον διαδεχθεί ως ηγούμενος. Εκείνος αρχικά αρνήθηκε, για να υποχωρήσει μόνο μετά από μία ασθένεια του θείου του.[\[16\]](#) Ως ηγούμενος πλέον ο Θεόδωρος αναδείχθηκε σε έναν από τους μεγάλους αναμορφωτές του ανατολικού μοναχισμού.[\[17\]](#)

Εν τω μεταξύ ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΣΤ΄ είχε ενηλικιωθεί και ερχόταν σε διαδοχικές συγκρούσεις με την μητέρα του Ειρήνη, η οποία δεν ήταν διατεθειμένη να αποσυρθεί στο παρασκήνιο.[\[18\]](#) Το έτος 790 η Ειρήνη προσπάθησε να κερδίσει τον έλεγχο του στρατού, η αντίδραση όμως του θέματος Αρμενιικών οδήγησε την κίνηση της σε κατάρρευση.[\[19\]](#) Ο Κωνσταντίνος την εξόρισε σε μοναστήρι, σύντομα όμως την συγχώρησε και αποκατέστησε στα ανάκτορα.[\[20\]](#) Εκείνη όμως δεν έπαυσε να μηχανορραφεί εναντίον του.

Ο Κωνσταντίνος ΣΤ΄ είχε νυμφευθεί το 788/9 την Μαρία της Αμνίας, κατ' επιλογήν της μητέρας του η οποία διέλυσε την μνηστεία του με την Ροτρούρδη, κόρη του Καρλομάγνου, βασιλιά των Φράγκων.[\[21\]](#) Ήταν ένας γάμος που δεν επιθυμούσε, και το 795 αποφάσισε να τον λήξει. Κατηγόρησε λοιπόν την Μαρία για απόπειρα δηλητηρίασης και την ανάγκασε να καρεί μοναχή.[\[22\]](#) Τον Αύγουστο του ιδίου έτους, επιστρέφοντας από μία εκστρατεία και «τοῖς σαρκὸς διαπύροις ἡττηθεὶς σκιρτήμασιν»[\[23\]](#), νυμφεύθηκε την Θεοδότη, κουβικουλαρέα (=ακόλουθο) της Μαρίας. Καθώς τόσο το διαζύγιο όσο και ο γάμος ήταν πράξεις κατάφωρα αντικανονικές για την Εκκλησία, το μυστήριο δεν τέλεσε ο πατριάρχης Ταράσιος, ο οποίος δεν ενέκρινε αυτήν την κίνηση, αλλά ο Ιωσήφ, ηγούμενος της μονής Καθαρών και οικονόμος της Αγίας Σοφίας.[\[24\]](#) Ο Ταράσιος εν τέλει ανέχθηκε τις εξελίξεις, καθώς, όπως υποστηρίζει ο βίος του Θεοδώρου, ο αυτοκράτορας απείλησε να ανακινήσει το ζήτημα των εικόνων.[\[25\]](#)

Η κρίση, που έμεινε στην ιστορία ως «μοιχικό σχίσμα», άγγιζε απευθείας την μονή Σακκουδίου, καθώς η Θεοδότη ήταν συγγενής του Θεοδώρου και του Πλάτωνος.[\[26\]](#) Αν και το αναμενόμενο θα ήταν αυτή η σύνδεση να λειτουργούσε εξομαλυντικά, η μονή έκανε εμφανή τη δυσαρέσκεια της παύοντας να μνημονεύει τον πατριάρχη Ταράσιο. Αυτή

η ένδειξη αντίθεσης ήταν δυνατό να αγνοηθεί από τον αυτοκράτορα. Αφού τα δώρα της Θεοδότης απέτυχαν, ο Κωνσταντίνος θέλησε ο ίδιος να πείσει τους Σακκουδίτες σε συμφιλίωση. Με πρόσχημα την επίσκεψη του στα τοπικά λουτρά, ο αυτοκράτορας μετέβη στην Προύσα και θέλησε να περάσει από τον Σακκουδίωνα και να συναντηθεί με τον Θεόδωρο. Η άκαμπτη στάση των μοναχών οδήγησε σε κατασταλτική αντίδραση. Έτσι, τον Φεβρουάριο του 797 έστειλε στην μονή τον Βαρδάνιο, πατρίκιο και δομέστικο των σχολών, και τον Ιωάννη, κόμη του Οψικίου, να τους συλλάβουν. Ο Πλάτων οδηγήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, και ο Θεόδωρος περιγράφει πως ο θείος του κλείστηκε μέσα σε έναν «οϊκίσκο», με δεσμοφύλακα τον Ιωσήφ των Καθαρών αυτοπροσώπως.^[27] Ο ίδιος ο Θεόδωρος και άλλοι 10 μοναχοί μαστιγώθηκαν και εξορίστηκαν στη Θεσσαλονίκη. Κάποιοι άλλοι αδελφοί, τέλος, εκτοπίστηκαν στην Κριμαία.^[28] Οι κακοπάθειες δεν άλλαξαν την στάση των Σακκουδιτών: στις επιστολές του εκείνη την εποχή (αρ. 1-5), ο Θεόδωρος επιμένει πως είχε καταπατηθεί ο νόμος του Θεού^[29] και συγκρίνει την αντίσταση τους με τον έλεγχο του Ηρώδη από τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο.^[30] Ο Ταράσιος από την άλλη, τέθηκε υπό περιορισμό, με δύο συγκέλλους διορισμένους από τον αυτοκράτορα να επιβλέπουν κάθε του κίνηση.^[31]

Επιστροφή και νέα αρχή στη μονή Στουδίου.

Η αποκατάσταση των διωχθέντων μοναχών ήρθε με την οριστική ανατροπή του Κωνσταντίνου ΣΤ'. Η μητέρα του, η οποία σύμφωνα με τον χρονογράφο Θεοφάνη τον ώθησε στον μοιχικό γάμο και παράλληλα υπεράσπιζε τους Σακκουδίτες για να στρέψει τον λαό εναντίον του^[32], βρήκε την ευκαιρία να συνωμοτήσει με τους άρχοντες των ταγμάτων και να εξαπολύσει στρατιωτικό κίνημα στις 17 Ιουνίου. Ο Κωνσταντίνος συνελήφθη και στις 15 Αυγούστου τυφλώθηκε στο πορφυρό δωμάτιο των ανακτόρων όπου είχε γεννηθεί. Οι εξόριστοι επέστρεψαν πανηγυρικά, ενώ ο οικονόμος Ιωσήφ καθαιρέθηκε.^[33] Η τύφλωση και θανάτωση του αυτοκράτορα από την ίδια του τη μητέρα δεν σχολιάστηκε από τον Θεόδωρο. Στην περιγραφή του γεγονότος ο βιογράφος του μοναχός Μιχαήλ, περιγράφοντας το γεγονός δεν παραβλέπει να την αποκαλέσει «θεοφιλεστάτη» – αν και τέτοιες εκφράσεις ήταν στερεότυπα σχήματα όταν γινόταν αναφορά σε βασιλείς, πολλώ δε ορθοδόξους. Τα επόμενα χρόνια ο Θεόδωρος θα επαινούσε την Ειρήνη ως φιλάνθρωπη και δίκαιη,

λόγω του ότι κατάργησε την οικονομική επιβάρυνση που απαιτείτο από τις χήρες των στρατιωτών.[\[34\]](#)

Το πέραςμα του Θεοδώρου και του Πλάτωνος από την εξορία στην βασιλική εύνοια δείχνει η τελική μετακίνηση τους από την Βιθυνία στην Κωνσταντινούπολη. Το 799 η περιοχή της Βιθυνίας απειλήθηκε από αραβικές επιδρομές, οπότε θεωρήθηκε ασφαλέστερο να μετακινηθεί η μοναστική κοινότητα του Σακκουδίωνος πέραν της Προποντίδας και εντός των τειχών.[\[35\]](#) Στους αδελφούς δόθηκε η μονή Στουδίου, η οποία είχε διαλυθεί από τους διωγμούς του Κωνσταντίνου Ε' και πλέον στέγαζε 10-12 μοναχούς.[\[36\]](#) Υπό τον Θεόδωρο (υπέρ του οποίου παραιτήθηκε ο Σάββας) η μονή άνθισε, φθάνοντας τους 300, 700 και εν τέλει τους 1.000.[\[37\]](#) Γύρω από τη μονή Στουδίου δημιουργήθηκε σταδιακά ένα δίκτυο άλλων μοναστηριών που συγκροτούντο με τα δικά της πρότυπα και διατηρούσαν στενούς δεσμούς αναμεταξύ τους.[\[38\]](#)

Β' Μέρος: Ο Θεόδωρος Στουδίτης και οι δύο Νικηφόροι.

Ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α'.

Το 803 η Ειρήνη ανατράπηκε έπειτα από συνωμοσία, και τον θρόνο πήρε ο ως τότε λογοθέτης του γενικού («υπουργός» οικονομικών) Νικηφόρος. Η έκπτωτη αυγούστα εκάρη μοναχή και εξορίστηκε Λέσβο, όπου και απεβίωσε.[\[39\]](#) Ο νέος αυτοκράτορας υπήρξε εξαιρετικά αμφιλεγόμενο πρόσωπο, σε μεγάλο βαθμό για την οικονομική του πολιτική. Και στα θρησκευτικά θέματα όμως, από πολύ νωρίς οι κινήσεις του φαίνεται ότι προκάλεσαν τριβές με τον κλήρο της Βασιλεύουσας. Ο χρονογράφος Θεοφάνης αναφέρει πως ανέχθηκε το κήρυγμα ενός ερημίτη της Κωνσταντινούπολης ονόματι Νικολάου κατά των εικόνων, προκαλώντας την «λύπη» του πατριάρχη Ταρασίου.[\[40\]](#)

Στις 25 Φεβρουαρίου 806 ο πατριάρχης Ταράσιος απεβίωσε, θρηνούμενος από κλήρο, λαό και τον ίδιο τον αυτοκράτορα.[\[41\]](#) Στις διαφωνίες της ιεραρχίας για το ποιος θα εκλεγεί ως νέος πατριάρχης, επενέβη ο αυτοκράτορας προτείνοντας τον ασηκρήτη Νικηφόρο. Κλήρος και λαός ενέκριναν την χειροτονία του Νικηφόρου στις 12 Απριλίου, Κυριακή του Πάσχα.[\[42\]](#) Κατά πως φαίνεται ο αυτοκράτορας είχε, πριν την τελική του εισήγηση, ζητήσει τη συμβουλή διαφόρων εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων, ανάμεσα τους και του Θεοδώρου και του Πλάτωνος. Ο Πλάτων πρότεινε, κάποιον ανώνυμο μοναχό, πιθανότατα τον ανεψιό του.[\[43\]](#) Με τη σειρά του ο Θεόδωρος τόνισε την ανάγκη η

Εκκλησία ελεύθερα να επιλέγει πατριάρχη από τα μέλη του κλήρου.^[44] Είναι προφανές ότι ο ασηκρήτις Νικηφόρος δεν ήταν μέσα στις επιλογές τους – ο Θεοφάνης σημειώνει πως η επιλογή του προκάλεσε τις διαμαρτυρίες των Στουδιτών, όπως κάποτε εκείνη του Ταρασίου, λόγω της τάχιστα μετατροπής του από λαϊκό σε κληρικό και της ανόδου των ιερατικών βαθμών. Ο αυτοκράτορας οργίστηκε και σκέφθηκε να τους εξορίσει, όμως οι σύμβουλοι του τον μετέπεισαν, υπολογίζοντας την μεγάλη αριθμητική δύναμη της μονής Στουδίου και το πόσο άσχημα θα αντανακλούσε η κίνηση αυτή στο νέο πατριάρχη.^[45] Τελικά ο Θεόδωρος και ο Πλάτων φυλακίστηκαν για 24 ημέρες, κίνηση που εξασφάλισε την αδράνεια τους έως ότου να ολοκληρωθεί η χειροτονία του Νικηφόρου.^[46]

Η επάνοδος του μοιχικού ζητήματος.

Το γεγονός όμως που επρόκειτο να φέρει τους Στουδίτες σε μετωπική κρούση με τον αυτοκράτορα ήρθε αργότερα. Το 803 είχε ξεσπάσει το κίνημα του Βαρδανίου του Τούρκου εναντίον του Νικηφόρου,^[47] και στην τελική καταστολή του είχε σημαντικό ρόλο ως μεσολαβητής ο Ιωσήφ των Καθάρων, ο οποίος είχε αφοριστεί επειδή τέλεσε τον γάμο του Κωνσταντίνου ΣΤ΄ με την Θεοδότη. Ο αυτοκράτορας θέλησε να τον ανταμείψει για αυτό, φαίνεται όμως πως περίμενε να πεθάνει ο πατριάρχης Ταράσιος.^[48] Με την ανάρρηση του ασηκρήτη Νικηφόρου στον πατριαρχικό θρόνο, ο αυτοκράτορας τον πίεσε να αποκαταστήσει τον Ιωσήφ. Αυτό και έγινε, ύστερα από τη σύγκληση συνόδου 15 επισκόπων.^[49]

Οι Στουδίτες δεν αντέδρασαν «κατ' οικονομίαν» για δύο έτη.^[50] Άλλωστε ως τότε ο πατριάρχης Νικηφόρος είχε κρατήσει στάση συμφιλιοτική προς την αδελφότητα, προσκαλώντας τον Θεόδωρο στην εκλογή του ηγουμένου της μονής Δαλμάτου και διορίζοντας τον αδελφό του Ιωσήφ ως αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης.^[51] Το 808 όμως, ενώ ο αυτοκράτορας Νικηφόρος ετοιμαζόταν για εκστρατεία, αρνήθηκε να δεχθεί τον Θεόδωρο σε ακρόαση, στον δε αδελφό του Ιωσήφ δεν επιτράπη να παραστεί στην τελετή της αποχώρησής του.^[52] Η εύθραυστη ισορροπία κατέρρευσε, παρά τις συνεχείς διαβεβαιώσεις του Θεοδώρου ότι δεν έχει κανένα πρόβλημα με τους βασιλείς (Νικηφόρο και τον υιό του Σταυράκιο) ούτε με τον πατριάρχη, αλλά μόνο με τον Ιωσήφ.^[53] Η αποφυγή όμως του Ιωσήφ Θεσσαλονίκης να έλθει σε επαφή με τον αυτοκράτορα

και τον πατριάρχη όταν επισκεπτόταν την Κωνσταντινούπολη, δεν μπορούσε παρά να τραβήξει την προσοχή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την καθαίρεση του.[\[54\]](#)

Μόλις ο αυτοκράτορας επέστρεψε, ξεκίνησαν τα μέτρα εκφοβισμού των Στουδιτών. Η μονή τέθηκε υπό στρατιωτική πολιορκία. Δύο επίσκοποι έφθασαν ως απεσταλμένοι του αυτοκράτορα, ζητώντας από τον Θεόδωρο να παύσει την αντίδραση του εναντίον του Ιωσήφ των Καθαρών. Εις μάτην. Τη νύχτα οι στρατιώτες μπήκαν στη μονή και ο ηγούμενος, ο αδελφός του Ιωσήφ, ο Πλάτων και ένας ακόμη μοναχός κλείστηκαν στη μονή Σεργίου και Βάκχου. Δύο φορές τους επισκέφθηκε εκεί ο μοναχός Συμεών, συγγενής του αυτοκράτορα, χωρίς να μπορέσει να τους μεταπείσει. [\[55\]](#)

Η σύνοδος του 809 και η δεύτερη εξορία.

Τον Ιανουάριο του 809 συγκλήθηκε σύνοδος για να δικάσει τους Στουδίτες. Ειδικά ο Πλάτων βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση, όντας σε προχωρημένη ηλικία και άρρωστος.[\[56\]](#) Κατηγορήθηκαν πως δεν δέχονταν την «οικονομία» όπως την δίδαξαν οι άγιοι. Η αγανάκτηση και επιμονή του Θεοδώρου φαίνεται από την απάντησή του: «οὐκ οἶδας τί φλυαρεῖς, τί λαλεῖς; ... πίπτει ὁ Πρόδρομος, λύεται τὸ εὐαγγέλιον, οὐκ ἔστιν οἰκονομία». Εν τέλει οι Στουδίτες αναθεματίστηκαν και, αφού κρατήθηκαν στις μονές Αγαθού και Αγίου Μάμαντος για ένα διάστημα, καταδικάστηκαν σε εξορία στα Πριγκηπονήσια (σε ξεχωριστή νήσο ο καθένας), ο δε Ιωσήφ Θεσσαλονίκης υποβιβάσθηκε σε πρεσβύτερο. Η σύνοδος επικύρωσε την αποκατάσταση του Ιωσήφ των Καθαρών.[\[57\]](#)

Οι λοιποί μοναχοί του Στουδίου δοκιμάστηκαν από εξορίες, ορισμένοι και από μαστιγώσεις.[\[58\]](#) Ο Πλάτων ανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη λίγο αργότερα με εντολή του αυτοκράτορα Νικηφόρου για λόγους υγείας.[\[59\]](#) Να σημειωθεί ότι ο μοναχός Μιχαήλ, βιογράφος του Θεοδώρου, δεν προσάπτει ευθύνη στον «μακάριο» πατριάρχη Νικηφόρο, γράφοντας πως τίποτε αυτά δεν ήθελε, αλλά αναγκάστηκε από τον αυτοκράτορα.[\[60\]](#)

Από την εξορία του ο Θεόδωρος διαμαρτυρήθηκε στον πάπα της Ρώμης Λέοντα Γ'. Σε δύο του επιστολές κατήγγειλε την σύνοδο του 809 ως αιρετική[\[61\]](#) και «ἐπ' ἄθετήσει τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ»[\[62\]](#), την δε αντίληψη της περί οικονομίας ως «ἀντιχρηστική[ν] προδρομία[ν]».[\[63\]](#)

Ζητούσε τέλος να συγκληθεί μία νόμιμη σύνοδος υπό τον πάπα για να αποκατασταθεί η τάξη της Εκκλησίας. [64]

Όπως και στην περίπτωση του Κωνσταντίνου ΣΤ', ήταν η πολιτική αλλαγή που θα άλλαζε ξανά τις τύχες του Θεοδώρου και των Στουδιτών.
(συνεχίζεται).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενής

— Βίος Θεοδώρου Στουδίτου, *Vita Theodori Studitae A*, *Patrologia Graeca Cur-sus Completus*, επ. J-P Migne, Garnier Fratres, Παρίσι 1867 τ. 99 στ. 113-232.

— Βίος Θεοδώρου Στουδίτου, *Vita Theodori Studitae B*, *Patrologia Graeca Cur-sus Completus*, επ. J-P Migne, Garnier Fratres, Παρίσι 1867 τ. 99 στ. 233-328.

— Βίος Πατριάρχου Νικηφόρου, *Nicéphorus Opuscula Historica*, επ. Carolus de Boor, Arno Press, Νέα Υόρκη 1975, σελ. 139-217.

— Βίος Πατριάρχου Ταρασίου, *The life of the Patriarch Tarasios / Ιγνατίου διακόνου*, επ. Στέφανος Ευθυμιάδης, Ashgate, Aldershot 1998.

— Επιτάφιος εις την εαυτού μητέρα, *Laudatio Funebri in matrem suam*, *Patrologia Graeca Cursus Completus*, επ. J-P Migne, Garnier Fratres, Παρίσι 1867 τ. 99 στ. 884-901.

— Επιτάφιος Πλάτωνος, *Laudatio Platonis*, *Patrologia Graeca Cursus Completus*, επ. J-P Migne, Garnier Fratres, Παρίσι 1867 τ. 99, στ. 804-49.

— Θεοδώρου Στουδίτου Επιστολαί, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Vo. 31, Series Berolinensis, *Theodori Studitae Epistulae / επ. Georgios Fatouros*, Walter de Guyster, Βερολίνο 1991.

— Θεοφάνους Χρονογραφία, *Theophanis Chronographia*, επ. Carolus de Boor, Teubneri, Olms, Hildesheim 1963.

Δευτερογενής.

— Cholij R., *Theodore the Stoudite – The ordering of holiness*, Oxford University Press 2002.

— Henry P., *The Moechian Controversy and the Constantinopolitan Synod of January A.D. 809*, *The Journal of Theological Studies*, New Series, τ. 20, αρ. 2 (Οκτώβριος 1969), αελ. 495-522.

— Varona Patricia – Prieto O., Three Clergymen against Nikephoros I: Remarks on Theophanes Chronilce (AM 6295-6303), Byzantion τ. 84 (2014), σελ. 485-509.

— Alexander P. J., The Patriarch Ni-cephorus of Constantinople, Oxford University Press, 1958.

— Brubaker Leslie & Haldon J., Byzantium in the Iconoclast Era c. 680 – 850, Cambridge University Press 2011..

— Dagron G., Emperor and Priest, Cambridge University Press, 2003.

— Niavis P. E., The reign of Byzantine emperor Nicephorus I, Historical Publications St. D. Basilopoulos, Αθήνα 1987.

— Runciman S., Η Βυζαντινή Θεοκρατία, Δόμος, Αθήνα 1991.

[1] Vita B, 236B – 237A

[2] Επ. 1.63

[3] In matrem 884C-885B, 888A – 889A

[4] Vita B 240D

[5] Platonis 806A – 817B

[6] Vita B 240D – 241B, In matrem 889BCD, Platonis 824B. Ακόμη: Theodore the Stoudite σελ. 15-16,

[7] Vita B 237B

[8] Θεοφάνης 454.6-11, 455.8-12.

[9] Ο.π. 457.13-458.6, Vita Tarasii σελ. 76-82, §8-11.

[10] Ο.π. 458.10, Vita Tarasii σελ. 75, §6.6-10 «πρῶτος ὑπογραφεὺς τῶν βασιλικῶν μυστηρίων». Ακόμη: Iconoclast Era τ. 1 σελ. 260-265

[11] Επιστολές 38, 53.

[12] Θεοφάνης 461-462, Vita Tarasii σελ. 99-107, §25-30. Ακόμη: Iconoclast Era τ. 1, σελ. 267-276.

[13] Vita B 240AB, Platonis 828AB

[14] Επιστολή 38.44-54, Vita Tarasii σελ. 107-110, §31, 33. Ακόμη, Runciman σελ. 85.

[15] Επιστολή 38.31-62.

[16] Vita B 248D – 249AB. Να σημειωθεί ότι η απροθυμία να αναλάβει κανείς καθήκοντα ηγουμένου, επισκόπου κ.α. είναι στερεότυπο σχήμα στην αγιολογία.

[17] Vita B 245BCD, Platonis 812 BC, 824D. Ακόμη; Theodore the Stoudite σελ. 30-32.

[18] Θεοφάνης 464.10-19.

[19] Ο.π. 464.28-465.12, 465.32-467.1

[20] Ο.π. 467.1-4, 17-20.

[21] Ο.π. 463.21-28.

[22] Ο.π. 469.23 – 27

[23] Vita B 252B

[24] Θεοφάνης 470.1-3, Vita B 252BCD, Platonis 829AB. Υπάρχει αναφορά του Θεοδώρου ότι είχε και άλλοτε μοιχεύσει ο αυτοκράτορας: Επιστολή 25.45-46.

[25] Vita B 257B

[26] Vita B 253AB

[27] Platonis 832B.

[28] Θεοφάνης 470.24 – 471.5, Vita B 253BCD, Platonis 829CD. Ακόμη: Theodore the Stoudite 38-43, Iconoclast Era 290-291, Ιστορία των Ελλήνων τ. 7, σελ. 147-150.

[29] Επιστολή 2.38-39

[30] Επιστολές 5.35, 22.46-70. Για τον Πρόδρομο: Κατά Λουκάν Γ.19-20. Η ίδια παρομοίωση γίνεται και για τον Ταράσιο Vita Tarasii σελ. 128-9, §45.13-22.

[31] Vita Tarasii σελ. 117-131, §39-47

[32] Θεοφάνης 469.24-25, 471.4-5.

[33] Ο.π. 471.13 – 18, 471.29 – 472.22, Vita B 256CD, Platonis 833AB.

[34] Επιστολή 7.61-63.

[35] Θεοφάνης 473.24 – 32, Vita B 257D-260A.

[36] Η μονή είχε πάρει το όνομα της από Ρωμαίο πατρίκιο και ύπατο εν ονόματι Στούδιο, «Εὐπρέπειον δὲ τοῦτον ἢ καθ' ἡμᾶς γλῶσσα οἶδε καλεῖν». Vita A 145AB

[37] Θεοφάνης 481.30-32, Vita A 148C, Vita B 259. Ακόμη: Theodore the Stoudite σελ. 43-45.

[38] Vita B 260C, 263AB. Ακόμη: Runciman σελ. 121-122, Iconoclast Era, τ. 1, σελ. 312-31, 317.

[39] Θεοφάνης 476.3 – 12, 478.14 – 29

[40] Ο,π. 488.33-489.3. Ακόμη: Niavis σελ. 120-121.

[41] Θεοφάνης 481.15-19, Vita Tarasii σελ. 155-158 §61-63, Vita Nicephori 152.18-153.2. Ακόμη: Niavis σελ. 122-123.

[42] Θεοφάνης 481.19-22, Vita Nicephori 157.23-158.15. Ακόμη: Niavis σελ. 131-136, Iconoclast Era τ. 1, σελ. 360, Alexander σελ. 65-67.

[43] Platonis 837B.

[44] Επιστολή 16.28-36. Ακόμη: Dagron σελ. 225-226.

[45] Θεοφάνης 481.22-32.

[46] Platonis 837C.

[47] Ο.π. 479.15 – 32.

[48] Vita B 265D

[49] Επιστολή 24.66-69. Ακόμη: Niavis σελ. 139-142, Alexander σελ. 85-87

[50] Επιστολή 21.41-48.

[51] Alexander σελ. 84-85, 88, Theodore the Stoudite σελ. 48.

[52] Επιστολές 23.1-10, 26.24-35.

[53] Επιστολή 21.9-14.

[54] Επιστολή 31.9-21. Ακόμη: Niavis σελ. 154-155, Alexander σελ. 90-91.

[55] Επιστολή 48.78-90, Platonis 840A. Ακόμη: Niavis σελ. 156-157, Alexander σελ. 91-92.

[56] Platonis 840AB.

[57] Θεοφάνης 484.19 – 28, Επιστολή 31.52-58, 33.80-81, 48.62-68, 90-112, Platonis 840ABC, Vita 269BC. Ακόμη: Niavis σελ. 157-159, Alexander σελ. 92-93, Theodore the Stoudite σελ. 49-52, Iconoclast Era τ. 1, σελ. 360, Ιστορία των Ελλήνων τ. 7, σελ. 176-178.

[58] Επιστολή 48.40-62, Vita B 269CD.

[59] Platonis 841D.

[60] Vita B 268C.

[61] Επιστολή 33.16-36, 33.60-64.

[62] Επιστολή 34.25-26.

[63] Επιστολή 34.105-106.

[64] Επιστολή 33.64-70.